

módszerrel tanulmányozzák szakjukat. Hazánkban ehhez képest elég siralmas az állapot, mert csak egynehányan vannak tudos kath. papjaink közül, a kik a theologiai szakok terén kiválóbb irodalmi munkásságot fejtenek ki. E szomorú ténynek bizonyára vannak egyéb okai is; — mert feltűnő, hogy a teljességgel nemzeti tanításon és nevelésen alapuló protestáns theologia tudománya is hazánkban már több évtizede igen szármalmas állapotban tengődik, úgy hogy a multhoz képest megdőbbszentő hanyatlást mutat. De a katolikus theologia fölvirágzásának egyik főakadálya kétségtelenül a latin nyelv békója volt; azért örömezt üdvözöljük Kiss János füzétét és nagyon óhajtuk, hogy rendkívül mérsékelt javaslata minél előbb érvényesüljön.

B. F.

Csengeri János dr. : Szemelvények Ovidiusból (Metamorphoses, Fasti). Az új tanterv szerint a gymn. IV. és V. osztálya számára, 42 képpel. Franklin-társulat. 1899. Jeles írók isk. tára. 64. füzet. 194. lap. Ára 80 kr.

Csengeri mostanában szaporán készíti iskolakönyveit gymnasiumaink számára, s el lehet róla mondani, hogy szép sikerrel dolgozik, főleg a klasszikusok magyarázatos kiadása terén. Ugyanis nem annyira a grammatikában van az ő ereje, hanem a fordításban, a találó és szellemes magyarázatban, valamint a módszerben, melyet mesterétől, Kármántól lesett el s emelt aztán művészetté. Nyelvtanait is kevésbé a tudományos felfogás, mint inkább a módszeres feldolgozás teszi kiválókká, elannyira, hogy úgyszólván egyedüliek a maguk nemében módszerüknél fogva. Latin stilusa sem az a kipödrött, hajszálig pontos vagy kothurnusban járó ékes latinság, melyet csak mazoréta-fők tudnak elajátítani s érvényre emelni, hanem a megkötöttséget kerülő, könnyed, közvetlenségével ható nyelvhasználatnak terméke.

Czímbeli könyve is, melyet ösmertetni szándékozom, az ő jellemzetes tehetségét hirdeti, még pedig fénypontján, úgy hogy iskolai magyarázatos könyveink között szerintem a legelső sorban foglalhat helyet. Azelőtt bold. Keleti Vincze professzoromnak Pompeiana oratiójára szoktunk hivatkozni a Jeles írók isk. tárának ó-klassz. kiadványai közül; ezentúl Csengerinek Ovidiusára mutathatunk rá, mint olyan könyvre, mely a tudomány és tanítás művészetének mintaterméke.

Bevezetése nem tudálékos, hanem a megülledett igazságok szabatos foglalata. Klasszikus szövege példaszerű, jegyzetei mindent kellő rendben s helyen tárgyalnak. Magyarázatai alapos szakképzettségre valának, behatók, — elősegítik az olvasásnak gyors tempóját, sőt a magánolvasást is lehetővé teszik. A ritkább szók jelentése talán sohasem hiány-

zik nála, a nélkül, hogy a gyöngébb tanulót fölmentené kéziszótárának használatától. A költői vagy nehezebb szerkezeteket találóan s egész játszva oldja meg, oly tiszta világosságot árasztva rájuk, hogy az ember önkéntelen is felkiált: mily pompás, milyen meglepő értelmezés! Az író gondolatmenetét mindig föltünteti; szabatos és mindenek fölött oly magyaros fordításra vezérel, mint egyetlen más ó-klasszikus kiadásunk sem. Próbálja csak meg valaki lefordítani Ovidiust a Csengeri kalauzolása szerint: majd meglátja, mennyivel különb lesz a fordítása a Kaposy-féle vagy egyéb fordításoknál. Csengerinél igazán érvényesülnek nyelvünk rejtett szépségei s egész kifejező ereje. — Tárgyi fejtegetései találók; a magyar vagy más irodalomból kölcsönzött párvonalas helyei üdék, megkapók s kellemesen hatnak az ifjú lélekre (v. ö. a Philéon és Baucis történetéhez felhozott analogiákat); a költői alakzatok is fel vannak dolgozva s a kellő helyekre beiktatva. Régiségtani összefoglalást szándékosan nem közölt, sem az ovidiusi nyelvhasználat különösb jelenségeit nem foglalta egybe; minthogy egyrészt az új tanterv úgysis gondoskodik a régiségtani dolgok összefüggő tanulatásáról, másrészt Ovidius nyelve alig mutat nagyobb eltérést a többi klasszikus írókétől, szóval a grammatikákban is előforduló nyelvhasználattól; az egyes eltéréseket pedig a maguk helyén úgysis megemlíti a szerző, pl. az ilyeneket: *deditis*, *quamvis* és *indicat.*, *foris* (egyesszám), *vestes*-ruhák, *exaudio*-meghallgatok (audio h.), *sponte sua* — *sua sponte* h. stb. Tanárok számára pedig az ovidiusi nyelvezetet illetőleg ajánlatos olvasmányul kínálkoznak a Fickelscherer ösmert kiadásának pótlófüzetei.

A *Metamorphoses*, lehet mondani, egészen fel van dolgozva a Cs. könyvében; mert nem úgy tett ő, mint némely szemelvényes kiadványok szerzői (v. ö. ellenök Sieburgtól: *Moderne Schulausgaben, Neue Jahrbücher für das klass. Altertum, Geschichte u. deutsche Litteratur u. für Pädagogik*, 1899. III—IV. Bandes 9. Heft, 2. Theil, 501. s köv. ll.), a kik tetszésök és alig kihüvelyezhető pädagogiai eszméik vagy hóbortjaik sugallása szerint minden összefüggés nélkül csipkedik ki a költő vagy író művének u. n. szebb részleteit, hogy aztán nagy ügygyelbajjal mi ösmerjük föl közöttük a szétmarczangolt szerzőnek eltorzult tagjait (Horat. sat. I, 4. 62. *non invenias disiecti membra poetæ*); hanem ellenkezőleg bő és mindig érdekes részleteket közöl, melyeknek mindegyike teljes képet rajzol, könnyen felfogható és élvezetes, régiségtani és mythologiai vonatkozásokban gazdag, az ifjak képzeletét gyönyörködteti, az erkölcsiséget pedig sohasem sérti. Sokkal több nála a szemelvény annál, a mennyit a tanterv kíván, még pedig azért, hogy legyen kellő választék s évről-évre más-más *pensum* kínálkozzék olvasmányul. Azonfölül az elhagyott részeket is mindig közli értelmes és élvezetes kivonatban, úgy hogy a szemelvényeknek végére jutván, bátran mondhatjuk:

megösmertük az egész Metamorphosest. Valóban, csakis ily szerkezetű szemelvényes kiadást * lehet helyeselni! — Magukat a magyarázó jegyzeteket nagyon helyesen két részre osztotta a szerző, t. i. nyelvi és tárgyi magyarázatokra; így járt el már kitűnő Antigoné-kiadásában is, valamint a gyakorló főgymnasium másik két tanítómestere is: Gyomlay a maga Tacitusában, Geréb pedig görög prózai szemelvényeiben. Persze már nem igen járhatott el hasonló módon Csengeri a Fasti-ból vett szemelvényekben, mert a nevezett műnek tartalma alig enged ilyen összekapcsolásokat; azonban a mennyit jó okkal tehetett, itt is megtett mindent, hogy szemelvényeinek összefüggését lehetőleg ébren tartsa s ekként a tartalom érdekességét biztosítsa.**

A szemléltetést is elősegíti 42 képpel, a melyek közül a legtöbb egyéb könyvekben is megvan s csupán ismétlésül kínálkozik. Persze mondanom sem kell, hogy e téren a magyar kiadók képei elmaradnak a németek vagy francziák képeitől. Egyébiránt nagyobb érékkeltésül ajánlhatom kartársaimnak a Seemann-féle képeket, vagy a Stange-féle Metamorphoses-szótárnak 83 képét is (Lipcse, Teubner, kötve 2:50 Mk), vagy ha meglesz valamelyik intézet könyvtárában az augsburgi német fordításnak (névtelenül jelent meg 1802-ben) rézmetszetű, de képzeleti rajzait, a melyek azonban nagyon híven szemléltetik az egész Metamorphosest s az egész mythológiát.

Végezetül azt kívánom, hogy a Csengeri könyvéből elevenedjék meg a legkönnyebb, mert legjátszibb verselésű s legtermészetesebb nyelvezetű, valamint gondolatfűzésű, szerencsétlen római költőnek képe tanítóink és deákjaink előtt. Azelőtt is Ovidiushoz jártak poésist tanulni régibb iskoláink poéta-nevű (6. oszt.) deákjai s tőle tanulták el a latin nyelv zengzetes szépségét és könnyen perdülő hexameterreit; mellette Horatiustól, Vergiliustól és, de már nehezebben, mert tanulmányosabb és művészebb költők, mint Ovidius. Természetesen Gyöngyösi Istvánnak sokat olvasott lyrai helyei is ébren tartották az érdeklődést Ovidius költeményei iránt latinos műveltségű táblabíráinkban. Igaz, hogy a régiek szerfölött kedvelték Ovidiusnak szerelmi költeményeit is, és az Ars amandit korán lefordították majdnem minden európai nyelvre; de minden korban leginkább a Metamorphosest szerették, melyet X. Alfonz, Kasztília királya, pogány bibliának nevezett el s melyet a középkorban allégorice is magyarázgattak (l. Friedländertől: «Das Nachleben der

* L. Solmsen cikkét a Metamorphoses-szemelvényekről: Lehrproben u. Lehrgänge. 1893., 34. Heft, Febr.

** Ovidius Fastijának tartalma élénk megvilágításban részesül Stollnál, nevezetesen nyelvünkre is lefordított mythológiájában. Magyarázatos könyvül pedig nagyon ajánlatos a Peter-féle német kiadás forgatása.

Antike im Mittelalter», Deutsche Rundschau 1896—7. 287. l.). De hogy mily nagy kincs rejlik a Metamorphosesban, maga Csengeri adja tudunkra előszavában. a hol imígy szól: «Annak az egy keretbe szedett tarka mondakincsnek, a mely Ovidius Metamorphosesában van lerakva, mind tartalom, mind belső forma tekintetében nagy világirodalmi jelentősége van. Tartalmilag a mythologiai tudás egész tárháza e költemény, más részről az első, a mely a mythologia alakjait valóban leszállítva az Olymposról, örök emberiekké teszi s a klasszikus mythológiát a romantika javára kizsákmányolja. Belső forma tekintetében pedig, a melylyel arra nyújt példát, mikép fűzhet össze a költő heterogén elemeket is egy legalább külsőleg egységes egészbe, mintaképe lett a Decameronéknak, Canterbury-regéknek, Mulatságos Napoknak s az e nembe tartozó költeményeknek. Ezért a Metamorphoses olvasása az irodalmi okulásra nézve igen gyümölcsöző lehet, s azt hiszem, az új tanterv készítői e szempontra is gondoltak, mikor a régibb iskola e kedvelt auctorát fölelevenítették, ámbár Ovidiust a könnyed nyelv és mesteri verselés is méltán ajánlja».

Ezek a sorok jellemzik legjobban a Csengeri Ovidiusának szellemét s pendítik meg azt a hangot, mely a legtalálóbb bevezetés műveinek olvasásához. Azért azt ajánlom minden kartársamnak: tolle, lege.

A könyv kiállítása csinos, ára nem sok.

BÓNISS JUSZTIN.

Válasz dr. Szterényi Hugónak — *Vángel Jenő* dr. «Nagy Képes Természetráj a hazai művelt közönség számára» czímű munkáról írt ismertetésére.

Szterényi Hugó dr. úr Nagy Képes Természetráj czímű munkánkat sziveskedett e folyóirat januáriusi számában (51—60. old.) megbírálni. Ismertetését epés reflexiókkal és sértő, gúnyolódó megjegyzésekkel kísérte, anélkül azonban, hogy hevenyében odavetett állításait iparkodott volna tényekkel is igazolni, vagy az olvasót ítéletének helyességéről és alaposságáról bármiképen is meggyőzni. Ez az oka, hogy bírálata nem érdemli meg a «bírálat» szót; nem bírálat az, de nem is «ismertetés», hanem inkább egy szenvedélyes léleknek kirohanása, elmefuttatása. A bíráló úr ugyanis absolute semmit sem bizonyított, semmit sem czáfol, hanem csak minden rend és logikai összefüggés nélkül egyes gondolatokat, egyéni megjegyzéseket tesz papirosra és munkánkából jól-rosszul kiszakított részleteket idéz derűre-borura.

Ezen körülmény felmentene ugyan bennünket minden reflektálástól, de ismertetésének hangja, továbbá azon mód, a melylyel Szterényi úr munkánkat pellengérré állítani iparkodik, különösen pedig a nem odavaló és legnagyobb részt a szerzők személyét kereső megjegyzései kész-